

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/49/99-103>

Tural Muradzadə
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
<https://orcid.org/0009-0000-7987-6117>
muradzadetural8@gmail.com

Elektron ticarət sahəsində vergidən yayınmanın hüquqi və iqtisadi nəticələri: məlumat ötürülməsi və nəzarət problemləri

Xülasə

Məqalədə elektron ticarət sahəsində vergidən yayınma problemləri və onların iqtisadi-hüquqi nəticələri təhlil olunur. Elektron ticarətin qeyri-rəsmi sektorda geniş yayılması, transsərhəd əməliyyatların izlənməsindəki çətinliklər və məlumat ötürülməsi mexanizmlərinin zəifliyi dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarının azalmasına, rəqabət mühitinin pozulmasına və iqtisadi şəffaflığın zəifləməsinə səbəb olur. Hüquqi aspektdə isə vergi öhdəliklərinin icrasında boşluqlar, beynəlxalq ödənişlərin tənzim-lənməsində çətinliklər və məsuliyyət mexanizmlərinin effektiv olmaması qeyd edilir. Məqalədə OECD və Avropa İttifaqının rəqəmsal iqtisadiyyata dair təcrübəsi araşdırılır, Azərbaycan üçün tövsiyələr – rə-qəmsal vergi inzibatçılığının inkişafı, avtomatik məlumat mübadiləsi və beynəlxalq əməkdaşlığın -gücləndirilməsi – irəli sürülür.

***Açar sözlər:** elektron ticarət, vergidən yayınma, vergi inzibatçılığı, məlumat mübadiləsi, fiskal gəlirlər, rəqəmsal iqtisadiyyat, beynəlxalq təcrübə, hüquqi məsuliyyət*

Tural Muradzadəh
Baku State University
Master student
<https://orcid.org/0009-0000-7987-6117>
muradzadetural8@gmail.com

Legal and Economic Consequences of Tax Evasion in the field of E-Commerce: Data Transmission and Control Issues

Abstract

The article analyzes the problems of tax evasion in the field of e-commerce and its economic and legal consequences. The widespread presence of e-commerce in the informal sector, difficulties in monitoring cross-border transactions, and the weakness of data-sharing mechanisms lead to a decrease in tax revenues to the state budget, distortion of market competition, and weakening of economic transparency. From a legal perspective, the article highlights gaps in the implementation of tax obligations, challenges in regulating international payments, and the ineffectiveness of liability mechanisms. The study examines the OECD and European Union experience regarding the digital economy and proposes recommendations for Azerbaijan, including the development of digital tax administration, the introduction of automatic data exchange, and the strengthening of international cooperation.

Keywords: *E-commerce, tax evasion, tax administration, data exchange, fiscal revenues, digital economy, international practice, legal liability*

Giriş

Rəqəmsal transformasiya qlobal miqyasda iqtisadiyyatın strukturunu dəyişdirməkdədir və bu prosesin ən mühüm elementlərindən biri elektron ticarətdir. İnternet üzərindən aparılan əməliyyatlar sürətli, sərhədsiz və daha aşağı xərcəli olduğuna görə, həm istehlakçılar, həm də sahibkarlar üçün geniş imkanlar yaradır. Lakin bu üstünlüklərlə yanaşı, elektron ticarətin vergi inzibətçiliyi baxımından yaratdığı çətinliklər də diqqət mərkəzindədir.

Ənənəvi ticarətdə vergi orqanlarının nəzarət imkanları kifayət qədər geniş olduğu halda, elektron ticarətdə əməliyyatların böyük hissəsi qeyri-rəsmi formada və ya xarici platformalar üzərindən həyata keçirilir. Bu isə vergidən yayınma hallarını artırır, dövlət büdcəsinə daxilolmaları azaldır, rəqabət mühitini təhrif edir və iqtisadi şəffaflığı zəiflədir.

Beynəlxalq səviyyədə OECD və Avropa İttifaqı kimi təşkilatlar rəqəmsal iqtisadiyyatın vergiyə cəlb olunması üçün yeni mexanizmlər tətbiq etsələr də, bir çox ölkələrdə – o cümlədən Azərbaycanda – vergi inzibətçiliyi hələ də rəqəmsal əməliyyatların sürətinə və miqyasına tam uyğunlaşa bilməyib.

Tədqiqat

Bu məqalənin məqsədi elektron ticarətdə vergidən yayınmanın əsas xüsusiyyətlərini araşdırmaq, onun iqtisadi və hüquqi nəticələrini təhlil etmək, mövcud nəzarət boşluqlarını üzə çıxarmaq və beynəlxalq təcrübə əsasında Azərbaycan üçün uyğun strategiyalar təklif etməkdir.

1. *Elektron ticarətdə vergidən yayınmanın xüsusiyyətləri.* Elektron ticarət ənənəvi ticarət formalarından fərqli olaraq, rəqəmsal mühitdə həyata keçirilir və bu, vergi inzibətçiliyi baxımından yeni problemlər yaradır. Ənənəvi ticarətdə sahibkarın fiziki ünvanı, satdığı məhsulun real dövriyyəsi və işçi qüvvəsi dövlət orqanları tərəfindən asanlıqla nəzarət oluna bildiyi halda, elektron ticarətdə bu proses daha mürəkkəb xarakter daşıyır.

Ən çox rast gəlinən xüsusiyyətlərdən biri *kölgə iqtisadiyyatın* elektron ticarətdə geniş yayılmasıdır. Sosial şəbəkələr üzərindən aparılan satışların böyük hissəsi qeydiyyatsız həyata keçirilir. Beləliklə, nə vergi orqanlarına məlumat təqdim olunur, nə də dövriyyə rəsmiləşdirilir. Bu, həm dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarını azaldır, həm də rəqabət mühitini pozur.

Digər bir mühüm məqam *offşor əməliyyatların istifadəsidir*. Bir çox beynəlxalq elektron ticarət platformaları (Amazon, eBay, Aliexpress və s.) Azərbaycan kimi bazarlarda fəaliyyət göstərsə də, onların gəlirləri xaricdə qeydiyyatdan keçmiş hüquqi şəxslər vasitəsilə uçota alınır. Bu halda ölkə daxilində formalaşan iqtisadi dəyər üzərində vergi nəzarəti zəifləyir və gəlir vergisi ya tamamilə itirilir, ya da mi-nimum səviyyədə qalır.

Elektron ticarətdə vergidən yayınma üsullarına həmçinin, *rəqəmsal ödənişlərin parçalanması* daxildir. Sahibkar ödənişləri bir neçə fərqli bank hesabına və ya elektron pulqabıllara yönləndirərək dövriyyəni rəsmi uçotdan gizlədir. Bəzi hallarda isə satıcılar yalnız “nağd çatdırılma” üsulundan istifadə edərək bütün dövriyyəni kölgədə saxlayır.

Nəhayət, elektron ticarətin xüsusiyyətlərindən biri də *beynəlxalq xarakter* daşmasıdır. Xarici elektron xidmətlər (məsələn, proqram təminatları, onlayn təhsil, abunəlik əsaslı platformalar) Azərbaycan istehlakçıları tərəfindən geniş istifadə olunur, lakin bu əməliyyatlar üzərində vergi nəzarəti ya çox zəifdir, ya da ümumiyyətlə yoxdur. Çünki əməliyyatın tərəfi xarici rezidentdir və məlumat mübadiləsi mexanizmləri yetərinə inkişaf etməyib.

Beləliklə, elektron ticarətdə vergidən yayınmanın əsas xüsusiyyətləri – *kölgə iqtisadiyyatın genişlənməsi, offşor əməliyyatların üstünlüyü, ödənişlərin parçalanması və transsərhəd əməliyyatların izlənməsində çətinliklər* – vergi orqanları üçün ciddi nəzarət boşluqları yaradır.

2. *Vergidən yayınmanın iqtisadi nəticələri.* Elektron ticarətdə vergidən yayınma yalnız dövlət büdcəsinə zərbə vurmur, həm də bazar mexanizmlərini təhrif edərək iqtisadi səmərəliliyi aşağı salır. Bu problem həm qısa, həm də uzunmüddətli perspektivdə ciddi fəsadlara səbəb olur.

Dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarının azalması. Elektron ticarət sürətlə böyüyən sahədir və bu bazarda yaranan dövriyyənin qeydiyyatsız qalması dövlətin vergi gəlirlərini azaldır. Əgər vergi nəzarəti zəifdirsə, rəqəmsal dövriyyənin əhəmiyyətli hissəsi kölgədə qalır. Bu, büdcə gəlirlərində boşluq yaradır, nəticədə dövlətin sosial proqramlar, infrastruktur və digər iqtisadi layihələr üçün maliyyə imkanları məhdudlaşır.

Rəqabət mühitinin pozulması. Vergidən yayınan satıcı ilə vergilərini rəsmi şəkildə ödəyən satıcı eyni bazarda bərabər şərtlərlə rəqabət edə bilmir. Vergidən yayınan sahibkar süni qiymət üstünlüyü əldə edir, çünki onun əlavə dəyər vergisi (ƏDV), gəlir vergisi və sosial ödənişlər kimi xərcləri yoxdur. Bu isə ədalətli rəqabəti pozur və uzunmüddətli dövrdə bazarda qeyri-rəsmi fəaliyyət göstərənlərin üstünlüyünü gücləndirir.

İqtisadi şəffaflığın azalması və investisiya riskləri. Vergidən yayınmanın geniş yayılması rəqəmsal bazarda şəffaflığı azaldır. Rəsmi uçotun olmaması dövlətin dəqiq statistika toplamasına mane olur, bu isə iqtisadi siyasətin düzgün planlaşdırılmasına əngəl yaradır. Bundan əlavə, qeyri-rəsmi dövriyyənin yüksək olması xarici investorların etimadını azaldır, çünki bu cür mühitdə risklər artır və hüquqi mühitin zəifliyi önə çıxır.

Sosial-iqtisadi balansın pozulması. Vergidən yayınma dövlətin sosial təminat sistemlərinə də təsir edir. Rəsmi qeydiyyata alınmayan dövriyyə və işçi qüvvəsi sosial fondlara daxilolmaları azaldır, bu isə pensiya və sosial müdafiə proqramlarının dayanıqlığını zəiflədir. Uzun müddətdə belə vəziyyət həm sosial bərabərsizliyi dərinləşdirir, həm də dövlətin sosial öhdəliklərini icra etməsini çətinləşdirir.

Beləliklə, elektron ticarətdə vergidən yayınmanın iqtisadi nəticələri büdcə gəlirlərinin azalması, ədalətli rəqabətin pozulması, iqtisadi şəffaflığın zəifləməsi və sosial balansın pozulması ilə ifadə olunur. Bu, həm dövlət, həm sahibkarlar, həm də istehlakçılar üçün mənfi təsirlər yaradır.

3. Hüquqi nəticələr və nəzarət boşluqları.

Elektron ticarətdə vergidən yayınma yalnız iqtisadi deyil, həm də hüquqi nəticələr doğurur. Rəqəmsal əməliyyatların sürətli artımı ilə mövcud vergi inzibatchılıq mexanizmləri arasında uyğunsuzluq yaranır və bu da hüquqi nəzarətdə boşluqlar formalaşdırır.

a) Vergi öhdəliklərinin tənzimlənməsi və mövcud hüquqi baza. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi elektron ticarət subyektlərinin vergi ödəmə öhdəliklərini müəyyən etsə də, onların faktiki nəzarəti çətinlik yaradır. Məsələn, sosial şəbəkələr üzərindən fəaliyyət göstərən fərdi satıcıların əksəriyyəti vergi orqanlarında qeydiyyata düşmür və bu sahədə hüquqi mexanizmlər tam işlək deyil.

b) Məlumat ötürülməsi və nəzarət problemləri. Ənənəvi ticarətdə nağd və ya köçürmə əməliyyatları bank sistemi vasitəsilə izləmə bildiyi halda, elektron ticarətdə beynəlxalq onlayn ödənişlər (PayPal, Stripe, kriptovalyuta əməliyyatları və s.) üzərində nəzarət zəifdir. Xaricdə yerləşən platformaların məlu-matları vergi orqanlarına ötürməsi mexanizmləri əksər hallarda mövcud deyil. Bu, dövlət orqanlarının dövriyyəni izləməsini çətinləşdirir.

c) Hüquqi məsuliyyət formaları. Vergidən yayınma hallarına görə qanunvericilik inzibati cərimələr, maliyyə sanksiyaları və ağır hallarda cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutur. Lakin elektron ticarətdə gizlədilmiş dövriyyənin aşkarlanması çətin olduğu üçün bu məsuliyyət mexanizmləri çox vaxt yalnız formal xarakter daşıyır. Digər tərəfdən, hüquqi məsuliyyətin tətbiqi prosesi uzun və resurs tələb edən prosedurlarla bağlıdır ki, bu da effektivliyi azaldır.

ç) Beynəlxalq əməliyyatlarda hüquqi boşluqlar. Elektron ticarət təbiətə transsərhəd olduğundan, vergidən yayınma halları çox vaxt ölkədaxili qanunvericiliyin imkanlarını aşır. Xarici rezident şirkətlərin təqdim etdiyi onlayn xidmətlərə (məsələn, proqram təminatı, onlayn abunəliklər, reklam xidmətləri) görə vergi tutulması ya qeyri-mümkündür, ya da real nəzarət mexanizmləri mövcud deyil. Bu isə həm vergi bazasının daralmasına, həm də hüquqi normativlərin təsirsiz qalmasına səbəb olur.

Beləliklə, elektron ticarətdə vergidən yayınma sahəsində hüquqi boşluqlar əsasən qeyri-rəsmi fəaliyyətə qeydiyyatdan keçməmiş qalması, məlumat ötürülməsi mexanizmlərinin zəifliyi, beynəlxalq əməliyyatların tənzimlənməsində problemlər və məsuliyyət mexanizmlərinin effektiv olmaması ilə xarakterizə olunur.

4. *Vergidən yayınmaya qarşı beynəlxalq təcrübə və tövsiyələr.* Elektron ticarətdə vergidən yayınma qlobal miqyasda problem kimi tanınır və bir çox ölkələr bu məsələni həll etmək üçün müxtəlif mexanizmlər tətbiq edirlər. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, yalnız milli səviyyədə nəzarət kifayət deyil; effektiv mübarizə üçün həm ölkədaxili qanunvericilik, həm də transsərhəd məlumat mübadiləsi mexanizmləri gücləndirilməlidir.

a) OECD-nin təşəbbüsləri. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) vergidən yayınmaya qarşı BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) proqramını həyata keçirir. Bu təşəbbüs rəqəmsal iqtisadiyyatda yaranan gəlirlərin süni şəkildə aşağı vergi ölkələrinə yönləndirilməsinin qarşısını almağı hədəf-ləyir. Eyni zamanda, OECD Avtomatik Məlumat Mübadiləsi (CRS – Common Reporting Standard) çərçivəsində ölkələr arasında maliyyə məlumatlarının paylaşılmasını təmin edir.

b) Avropa İttifaqının təcrübəsi. Avropa İttifaqı elektron ticarətdə vergidən yayınmanın qarşısını almaq üçün rəqəmsal xidmət vergisi (Digital Services Tax) modelini tətbiq etmişdir. Bu sistem böyük texnologiya şirkətlərinin (Google, Amazon, Facebook və s.) fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlərin vergi bazasında əks olunmasını təmin edir. Eyni zamanda, AI-də onlayn əməliyyatlar üzrə vahid ÖDV rejimi formalaşdırılmışdır ki, bu da transsərhəd elektron xidmətlərin daha şəffaf uçotunu mümkün edir.

c) ABŞ və digər ölkələrin yanaşması. ABŞ-da elektron ticarət subyektləri üçün federal və ştat səviyyəsində xüsusi rəqəmsal satış vergisi (sales tax) tətbiq olunur. Digər ölkələrdə isə (məsələn, Avstraliya, Hindistan, Yaponiya) onlayn platformalardan vergi tutulması üçün xüsusi qaydalar hazırlanmışdır. Bu yanaşmalar göstərir ki, milli qanunvericilik beynəlxalq əməkdaşlıqla tamamlanmadıqda vergidən yayınma riski yüksək olaraq qalır.

ç) Azərbaycan üçün tövsiyələr.

- Vergi inzibətçiliyində rəqəmsal nəzarət sistemləri gücləndirilməli, onlayn əməliyyatların izlənməsi üçün avtomatlaşdırılmış platformalar tətbiq olunmalıdır.
- Transsərhəd məlumat mübadiləsi beynəlxalq təşkilatlarla (OECD, Dünya Gömrük Təşkilatı, AI) əməkdaşlıq çərçivəsində gücləndirilməlidir.
- İstehlakçı ödənişlərinin (kart, elektron pulqabı, mobil ödənişlər) avtomatik vergi uçotu sistemində inteqrasiyası təmin edilməlidir.
- Vergidən yayınma hallarına qarşı çevik hüquqi mexanizmlər (onlayn arbitraj, sürətli cərimə mexanizmləri) yaradılmalıdır.

Beləliklə, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, elektron ticarətdə vergidən yayınmaya qarşı effektiv mübarizə yalnız qanunların sərtləşdirilməsi ilə deyil, həm də texnoloji innovasiyaların tətbiqi, beynəlxalq əməkdaşlıq və şəffaf nəzarət mexanizmləri ilə mümkündür.

Nəticə

Elektron ticarətdə vergidən yayınma müasir iqtisadiyyatın qarşısında duran ən ciddi çağırışlardan biridir. Rəqəmsal mühitdə əməliyyatların sürəti və transsərhəd xarakteri vergi inzibətçiliyi üçün əlavə çətinliklər yaradır. Nəticədə, dövlət büdcəsi əhəmiyyətli gəlir itkisinə məruz qalır, ədalətli rəqabət prinsipləri pozulur, iqtisadi şəffaflıq zəifləyir və sosial balansın qorunması çətinləşir.

Məqalədə aparılan təhlillər göstərir ki, vergidən yayınmanın hüquqi nəticələri mövcud qanunvericilikdə nəzərdə tutulsa da, faktiki nəzarət mexanizmləri çox hallarda effektiv işləmir. Məlumat ötürülməsi, beynəlxalq ödənişlərin izlənməsi və xarici rezident şirkətlərin vergiyə cəlb olunması məsələlərində ciddi boşluqlar qalmaqdadır.

Beynəlxalq təcrübə, xüsusilə OECD və Avropa İttifaqının tətbiq etdiyi mexanizmlər göstərir ki, bu problemin həlli yalnız milli qanunlarla məhdudlaşmamalıdır. Transsərhəd əməkdaşlıq, avtomatik məlumat mübadiləsi, rəqəmsal vergi sistemlərinin tətbiqi və texnoloji innovasiyalar mübarizənin əsas istiqamətləri olmalıdır.

Azərbaycan üçün əsas vəzifə elektron ticarətdə vergidən yayınmaya qarşı daha şəffaf və çevik nəzarət mexanizmləri qurmaq, beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək və rəqəmsal vergi inzibətçiliğini inkişaf etdirməkdir. Bu tədbirlər yalnız fiskal gəlirlərin artırılmasına deyil, həm də rəqəmsal iqtisadiyyatın sağ-lam və dayanıqlı inkişafına xidmət edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Avi-Yonah, R. S. (2019). International taxation of digital businesses. *University of Michigan Law and Economics Research Paper*, 19(006).
2. Azarov, D. (2022). Digital economy and tax law: Global challenges and national responses. *Journal of Tax Reform*, 8(3), 251–267.
3. Azərbaycan Respublikası. (2000). *Vergi Məcəlləsi. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu*.
4. Azərbaycan Respublikası. (2005). Elektron ticarət haqqında Qanun. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu.
5. Azərbaycan Respublikası Dövlət Vergi Xidməti. (2022). *Elektron ticarət fəaliyyəti üzrə vergi öhdəlikləri haqqında məlumat bülleteni*. DVX.
6. Cnossen, S. (2019). Modernizing VAT for cross-border e-commerce. *International Tax and Public Finance*, 26(6), 1555–1580. <https://doi.org/10.1007/s10797-019-09561-8>
7. Cockfield, A. J. (2019). Shaping international tax law for the digital economy: The OECD's work on BEPS Action 1. *Intertax*, 47(2), 136–144.
8. Devereux, M. P., & Vella, J. (2018). Implications of digitalisation for international corporate tax reform. *Oxford University Centre for Business Taxation Working Paper* 17/07.
9. European Commission. (2020). *Taxation in the digital economy*. Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/taxation_customs/digital_economy
10. European Parliament, & Council of the European Union. (2006). Directive 2006/112/EC on the common system of value added tax (VAT Directive). *Official Journal of the European Union*, L347, 1–118.
11. Owens, J., & Peters, C. (2021). The taxation of digital services: New rules and new players. *Intertax*, 49(6/7), 522–540.
12. Pistone, P. (2020). Taxation of the digital economy in a multilateral and European context. *Bulletin for International Taxation*, 74(4/5).
13. Pomeranz, D., & Vila-Belda, J. (2019). Taking state-capacity research to the field: Tax collection and the digital economy. *Annual Review of Economics*, 11, 755–781. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080218-030225>
14. Ranchordás, S. (2020). Digital platforms, digital taxation and the future of tax law. *European Journal of Law and Technology*, 11(2).
15. Tanzi, V. (2020). Digital economy, taxation, and the state. *Public Finance Review*, 48(5), 591–610.

Daxil oldu: 02.06.2025

Qəbul edildi: 14.09.2025